

Natuurhistorisch Maandblad

Orgaan van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg

REDACTIE: R. Geurts: Mevr. Dr. W. Minis-van de Geyn; Dr. P. J. van Nieuwenhoven. **Hoofdredacteur:** Dr. E. M. Kruytzer, Bosquetplein 7, Maastricht.

Voorzitter van het Natuurhistorisch Genootschap: Dr. E. M. Kruytzer, Bosquetplein 7, Maastricht.
Secretaris: Dr. P. J. van Nieuwenhoven, Trianonstr. 13, Maastricht.
Penningmeester: P. Wassenberg, Hertogsingel 78 A, giro 1036366 t.n.v. Natuurhistorisch Genootschap Maastricht.

ADMINISTRATIE: Adreswijzigingen, opgave van nieuwe leden, bestellingen van Maandbladen te zenden aan het Natuurhistorisch Museum, Bosquetplein 7, Maastricht. Telefoon 04400—14174.

Lidmaatschap f 7,50 per jaar. Het Maandblad wordt aan alle leden gratis toegezonden. Prijs voor niet-leden f 10.— per jaar. Afzonderlijke nummers voor niet-leden f 1.—, voor leden f 0,75: dubbelnummers f 2.— en f 1,50. Auteursrechten voorbehouden.

INHOUD: Aankondiging van de maandvergaderingen, blz. 85. — De foto op de omslag, blz. 85. — Verslagen van de maandvergaderingen, blz. 85. — De natuur in, blz. 86. — In memoriam J. L. H. Willems, blz. 89. — In memoriam Dr. A. J. M. Garjeanne, blz. 90. — Br. Arnoud: Over enige insecten die de stengels van *Clematis vitalba* bewonen, blz. 92. — Max Meijer: Sur la présence du genre *Plagiochasma* (*Enchinoidea*) dans les Tuffeaux Maastrichtien et Dano-Montien aux environs de Maastricht (Pays-Bas), blz. 96. — Boekbespreking, blz. 88, 95 en 102. — Nieuwe leden, blz. 104.

AANKONDIGING VAN DE MAANDVERGADERINGEN

*te Maastricht op woensdag 1 sept. 1965
om 19.30 uur in het Museum.*

*te Heerlen op woensdag 8 sept. 1965 om
19.00 uur in het Geologisch Bureau.*

DE FOTO OP DE OMSLAG

Een gebied van bronnen en beken, het beekdal-landschap bij Schweiberg, Zuid-Limburg, naar een foto van J. Th. ter Horst.

VERSLAGEN VAN DE MAANDVERGADERINGEN

te Maastricht op woensdag 7 juli 1965

Daar de voorzitter door ziekte verhinderd is evenals de ondervoorzitter, wordt de vergadering geleid door **Mevr. Minis**. Ook de secretaris

is afwezig. Zijn plaats wordt ingenomen door **Dr. Montagne**. De vergadering wordt geopend met de herdenking van **Dr. A. J. M. Garjeanne**, lid van verdienste, die op 88-jarige leeftijd te Groesbeek overleden is. Bij zijn begrafenis was het genootschap vertegenwoordigd door de secretaris. Voor bijzonderheden uit zijn rijke leven zie men elders in deze aflevering.

De heer **Heerkens-Thijssen** vond in het Schweibergerbos een nest van de appelvink, met drie bebroede eieren, op 9 mei. Op 16 mei was het wijfje op het nest, maar op 24 mei bleek het nest verlaten en gedeeltelijk vernield. In het Savelsbos vond hij op 30 cm hoogte in een braamstruik een verlaten nest met vier onbebroede eitjes, dat door de heer **Stevens** herkend wordt als dat van een braamsluiper. De heer **Stevens** meldt dat de appelvink regelmatig broedt in het ENCI-bos op de St.-Pietersberg. Hij toont het nest van de nachtegaal, met de kenmerkende eikebladeren. De vogel bouwt steeds op de grond, veelal tussen de brandnetels; vandaar de grote kwetsbaarheid van deze nesten bijv. voor wezels. Op een vraag of het zingen van de nachtegaal afhankelijk is van de temperatuur antwoorden de heren **Kemp** en

DE NATUUR IN

Datum	Excursiegebied	Verzamelpunt	Tijd
4 & 5 september	Bossen omgeving Wylre	Kerk Wylre	14.30 uur
11 & 12 september	Bunder- en Geullerbossen	Klein Hulsen (halfweg Bunde-Elsloo)	14.30 uur
18 & 19 september	Canner- en Jekerbos	Kasteel Neercanne	14.30 uur
25 & 26 september	Voerstreek Mesch	Kerk in Mesch	14.30 uur

Voor deze laatste excursie, die ten dele op Belgisch gebied plaats vindt, zorg men voor grenspapieren.

De *Vrienden der Natuur* te Weert gaan op zaterdag 11 september naar de Roekespeel en op zondag 19 september naar een gedeelte van het Weerterbos. Voor nadere bijzonderheden wende men zich tot de secretaris J. D. Rijntjes, Valkenburgstraat 18, Weert.

Stevens dat dit zeker het geval is. Vooral insecteneters zijn zeer gevoelig voor de temperatuur. De heer Bouchoms vond in huis onder de dakpannen merkwaardige uitwerpselen van een klein zoogdier. Daar niemand ze herkent, worden zij voor verder onderzoek naar Amsterdam verstuurd. Hij memoreert de eikelmuis als een dier dat veel nesten verstoort. Zr. Christilla vertelt dat in de kapel van het klooster te Caberg wederom twee grijze grootoorvleermuizen zijn gevangen. Een ex. is geringd weer losgelaten. De heer Pécasse toont een vedermot en een roofwants, *Reduvius*. Hij heeft stenen verzameld te Gerolstein, waaronder zonder moeite verschillende soorten koralen worden herkend. Een groot stuk dat enigszins op fossiel hout lijkt, zal voor nader onderzoek worden doorgezaagd en gepolijst.

De heer Ogg nam op de weilanden bij de Beatrixhaven te Maastricht herhaaldelijk kieviten waar met pas uit het ei gekomen jongen. De ouden verjoegen samen een overvliegende torenvalk. Ook de heer Kemp heeft vogelwaarnemingen:

Op 9 mei 1965 zag hij bij Geleen 4 Zwarte ruiters (*Tringa erythropus*), 1 Bosruiter (*Tringa glareola*), 2 Groenpootruiters (*Tringa nebularia*) en 1 Tureluur (*Tringa totanus*).

Die zelfde namiddag nam hij bij Stevensweert 8 ad. Grote mantelmeeuwen (*Larus marinus*), met diep zwarte boven-vleugel, waar Hun verschijnen was mogelijk beïnvloed door

de sterke wind uit westelijke richtingen van de voormiddag en misschien de voorafgaande dag.

Verder waren aldaar 2 ad. Stormmeeuwen (*Larus canus*) en 2 Scholeksters (*Haematopus ostralegus*).

Op 10 juni kon hij samen met dhrn. Heerens Thijssen en Veugen 1 Drieteenstrandloper (*Calidris alba*) in zomerkleed waarnemen bij een grindgat langs de Maas te Neerharen (B.); verder waren 6 Kleine plevieren (*Charadrius dubius*) aldaar.

Op 11 juni observeerde hij 1 mann. Steltkluut (*Himantopus himantopus*) op dezelfde plaats als de Drieteenstrandloper. Deze beide vogels zijn zonder twijfel ook boven Nederlands grondgebied bij Itteren geweest.

De heer Hensels vond te Panheel op 1-7-1965 talrijke rupsen van een Zuid- en Middeneuropese vlindersoort: *Syntomis phegea*, op wikke. De heer Willems kon in de Belgische Kempen een draaihals observeren die bij een mierennest bezig was. Hij vertelt over de typische bewegingen van hals en kop, zo gauw dit dier in paniek verkeert. Hij vond samen met de heer W. F. E. L. der in de Vijlenerbossen een ransuilenest, waarin één levend en één dood jong, de laatste met afgebeten kop, en een dode kneu, eveneens zonder kop. De heer Ververs schenkt voor de bibliotheek een tuindersboek uit 1922, waaraan hij zelf veel genoeg beleefd heeft. De heer Gytenbeek memoreert de vondst van een adder bij Slavante op de St. Pietersberg (vergadering

te Maastricht, 2 oktober 1963). Op 25 mei 1965 zag hij op een zonnige dag nabij de houtopslagplaats in het ENCI-bos wederom een slang die veel gelijkenis vertoonde met een adder. Nadien heeft hij het dier echter niet meer te zien gekregen. Hij vertelt dat hij zonneroosjes, die zo veel voorkomen in het omstreden Popelmondedal op het Nederlandse deel van de St.-Pietersberg, heeft uitgeplant op de hellingen van een groeve achter de oude kerk van St. Pieter en in de oude groeve Duchateau aan de mergelweg. Een en ander met wisselend succes.

te Heerlen op woensdag 14 juli 1965

Dr. Dijkstra vertoont een bloeiende stengel van de Pijpbloem *Aristolochia clematitis*, gevonden bij Meerssenhoven. Behalve in de duinen is deze plant in Nederland vrij zeldzaam. Zij wordt meestal slechts gevonden bij oude kastelen en behuizingen, waar zij vroeger waarschijnlijk gekweekt werd. Haar naam heeft zij te danken aan de wonderlijk gevormde bloemen, welke uit een gele lip bestaan, hierop volgt een buis, welke van binnen sterk behaard is, daarna een bolvormige verwijding, met tenslotte een kegelvormig toelopend gedeelte. De bestuiving is eveneens merkwaardig en geschiedt door kleine mugjes, welke als het gaat volgens de regels, bedekt zijn met stuifmeel, afkomstig van een reeds eerder bezochte bloem. Eenmaal in de bloem aangeland, worden zij door de haren verhinderd deze te verlaten. Eerst wordt de stempel van de bloem rijp en deze wordt door de insecten bestoven. Daarna pas storten de meeldraden hun stuifmeel uit over de mugjes, waarna langzamerhand de haren ineenschrompelen. Nu pas kunnen de insecten ontsnappen. Een gedeelte van hen dringt onmiddellijk opnieuw een pas geopende bloem binnen. De bestuivings-techniek is dus geheel ingericht op kruisbestuiving en doet sterk denken aan die bij Aronskelk. Vruchten zal men in Nederland praktisch nooit aantreffen. Daarvoor moet men ten zuiden van de Alpen zijn. Mogelijk is het klimaat hier te koud, of ontbreken de betreffende insecten. In de gedemonstreerde bloem ontbraken zij. Hier plant de Pijpbloem zich slechts voort door middel van een wortelstok. Vermeld kan nog worden dat de plant zeer talrijk kan voorkomen in wijngaarden. De vaak herhaalde grondbewerking

schijnt de vermeerdering van de plant slechts in de hand te werken, zoals bij ons met het Kweekgras gebeurt.

Br. Arnoud laat nestjes zien van een spinnetje, *Agroeca brunnea*. Deze nestjes zitten als modderspatten laag bij de grond aan grashalmen en heistengels, en hebben de vorm van een lampje. Sommige exemplaren vallen op door hun witte kleur en hun typische vorm: die van een lampekapje. Losjes zijn deze opgehangen. Zij bestaan uit het kunstige spinselprodukt dat de spin maakt voor haar eieren, het zgn. feeën-lampje, waaraan later een betrekkelijk dikke laag zandkorreltjes wordt vastgekleefd, waardoor de mooie vorm van een lampekap verdwijnt. Door deze zandlaag zijn de eieren beveiligd tegen het weer en tegen rovers. Tot deze behoren o.a. bepaalde sluipwespen uit de geslachten *Gelis* en *Hemiteles*, waarvan vele ongevleugeld zijn. Niet altijd is deze bescherming doeltreffend: men kan uit deze einestjes de parasieten kweken. De eieren liggen niet willekeurig op een hoopje binnen in het kapje, maar zitten in een klokje, dat in de top opgehangen is. Van onderen is het kapje door een uiterst dun vliesje afgesloten, dat als glas zo doorzichtig is. Een nestje dat Br. Arnoud open-

Het feeën-lampje

de bevatte een twintigtal kleine spinnejes van dezelfde kleur als het spinsel.

Alle spinnen hebben in het achterlijf een aantal spinklieren, die verschillend zijn van vorm. Van deze uit wordt de spinstof naar de spin-tepels geleid, die meestal aan de punt van het achterlijf zitten. Gewoonlijk zijn daar twee voorste, twee middelste en twee achterste tepels. Meestal zijn die zeer beweeglijk, en dragen zij elk weer naast een groot aantal fijne buisvormige spinbuisjes nog enkele grotere, die de vorm hebben van een ampul of een kegel. Een draad van een spin bestaat niet uit een aantal ineengesponnen fijne draadjes: wanneer een spin een draad gaat spinnen spreidt zij haar spintepels uit en wrijft ze over de aanhechtingsplaats, waarna zij een massa fijne draadjes uit de kleine spinbuisjes van de voorste spintepels trekt, waardoor de hoofddraad goed vast zit. De andere draden treden uit de ampulvormige buisjes op de tepels, en bestaan telkens uit twee draden, die elk afkomstig zijn van één kegelvormige spinbuis. Heen en weer lopend kan de spin hier telkens nieuwe draden aan toevoegen, waardoor een bijzonder stevig geheel ontstaat.

De heer Bult heeft vogelwaarnemingen:
Rode Wouw 25-III 1 ex. Heerlen (Benzentrade) Jan Bais

	13-V	1 ex. Terwinselen Jan Bais
Zwarte Wouw	2-V	1 ex. Genk (B.)
	23-V	1 ex. Heerlen Hilde Bult
Kemphaan	13-V	7 ex. Heerlen (Vrank) Hilde Bult
Bosruiter	16-V	2 ex. Heerlen (Vrank) Hilde Bult
Groenpootruiter	30-IV	Brunssum
	16-V	Heerlerheide
	23-V	Hoensbroek

Een niet alledaags verschijnsel voor Heerlen was het bezoek van enige ooievaars. Hierover leest de heer Bult enkele stukjes voor uit het dagboek van zijn zoon:

29-V Ooievaar omstreeks 15.00 uur ontdekt door bakker Steevens bij de steenfabriek te Ten Esschen.

30-V Zelfde juveniele ex. op bouwland tussen autoweg en spoorlijn. Eet kikkers en torren.

Wordt bijna voortdurend belaagd door paartje kieviten, waarvan de drie jongen eveneens in het 15 cm hoge koren rondstappen.

31-V Ooievaar om 15.15 uur teruggevonden bij een plaatsje ten zuiden van Hoensbroek. Raakt een schrikdraad aan, als hij er overheen wil stappen. Schrikt geweldig en vliegt richting Vrank. Gaat daar fourageren op omgeploegd land. Loopt soms achter de tractor aan zoals meeuwen dat wel doen. Vliegt even na 20.00 uur naar een knotwilg, waar de nacht wordt doorgebracht.

2-VI. Er arriveert een tweede ex., dat dikwijls door het eerste met snavelpikken een paar meter wordt verjaagd.

5-11-VI. Er zijn drie ooievaars (Mededeling H. Finken).

13-VI. Er is nu nog één vogel, de eerst aangekomene, (Mededeling R. Goldsbach).

Deze mooie vogels hadden veel bekijks. Bussen en zelfs treinen stopten om de passagiers van dit ongewone schouwspel te laten genieten. Bij de vele automobilisten, die stil hielden, was er ook een met de kofferruimte vol schiettuig! Dit bleek bij een controle door de politie.

BOEKBESPREKING

De fossiele schelpen van de Nederlandse stranden en zeegaten, Eerste Serie door C. O. van Regteren Altena, A. Bloklander en L. P. Pouderoyen. Uitgave van de Nederlandse Malacologische Vereniging 1965, 55 bladz. Prijs f 6,50 (alles inbegrepen). Te betalen door storting of overschrijving van het bedrag op postrekening 13 500 van de Gem. Giro Amsterdam met vermelding t.b.v. rekening C 3838 van Drs. H. E. Coomans, Zoölog. Museum, Amsterdam, voor platenatlas.

Dit boekje — beter kan men spreken van platenatlas — is een bundeling van de zes artikelen die, in de loop van de jaren (1954-1964) in *Basteria*, Tijdschrift van de Ned. Malacol. Ver., verschenen zijn. Het bevat de behandeling van de Gastropoda en Scaphopoda, horens en stoottanden. Deze schelpen zijn afkomstig van de kwartaire schelpenbanken, in Zeeland bovendien van de tertiaire. Ze spoelen langs de gehele kust aan.

De afbeeldingen in dit boekje — vergezeld van een korte beschrijving — spreken een duidelijke taal. Men kan dit boekje op zijn tocht langs het strand gemakkelijk menemen. Het is verheugend, dat de samenstellers van dit boek het resultaat van hun jarenlange studie aan de openbaarheid hebben prijsgegeven. In bewerking is Serie II, gewijd aan de Bivalva of tweekleppige schelpen.

K.